

Әбеуова И.С., академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, экономика факультеті, ГА-31, студент
(Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м, аға оқытушы Темирбекова Л.А.)

ЖАБДЫҚТАУШЫЛАРМЕН ЖӘНЕ МЕРДІГЕРЛЕРМЕН ЕСЕП АЙЫРЫСУ АУДИТИ

Жабдықтаушыларға және мердігерлерге қорларды жеткізіп берушілер және әр түрлі қызмет көрсететін кәсіпорындар жатады. Ондай кәсіпорындармен көбінесе банк арқылы төлем жүргізіледі, төлем келісім түрде анықталады. Есептесудің бірнеше формалары бар: акцепті, аккредитивті, чек арқылы, тапсырылған төлем ретінде, вексель т.с.с.

Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есептесуі туралы мәліметтің көрсетілуі 3310 «Мердігерлер мен жеткізуші алдындағы қысқа мерзімді қарыз» шоты арналған, сол шоттың кредиті бойынша сатып алынған қорлар, сыртқы айналымды активтері: 1310 «Шикізаттар және материалдар», 1330 «Тауарлар», 1350 «Өзге қорлар», 2410 «Негізгі құралдар», 2730 «Өзге материалдық емес активтер». Корреспонденцияланған шоттармен байланысты [1].

Жабдықтаушыдан қорларды жеткізуші келісімсіз келуі мүмкін, фактураланбаған жеткізілім деп атайды. Құндылығы «Материал алу туралы акт» бойынша кіріске енгізіледі. Жабдықтаушы құжаттарының түсуі кезінде шоттың есебі әдеттегі жазумен өткізіледі, ал ертерек болған жазуды бухгалтерлік анықтаманың мақсаты ретінде масақтайды.

Тауарды шикізаттарымен материалдарды сатып алу, электроэнергияны, жылууды алу, жабдықтаудан жұмыс және қызмет келісім-шарттар, заказдар, заявкалар негізінде жүзеге асырылады қорларды кірістеу кезінде жабдықтаушы құжатында қорлардың саны және сапасы бойынша айырмашылықтар табылуы мүмкін. Ондай жағдайда табылған жетіспеушілік тур акт құрылады.

Жетіспеген қорлар сомасына кәсіпорын жабдықтаушыға арыз береді оған мыналар тіркелуі керек:

- жабдықтаушының құжатында көрсетілген мәліметтермен қорлардың жолдама құжаттары және салыстыру ведомосінің көшірмесі;
- жүк салмағын тексеру туралы бағытты станцияның түбір тегі;
- табылған қорлардың жетіспеушілігі туралы акт;
- жетіспеушілікті туғызған себептерді растайтын басқа да құжаттар;
- қанағаттанбаған арызға жабдықтаушыдан немесе пароход шаруашылығынан талап ету керек.

Аудитор мерзімінен өткен арызды көресту жағдайлары жоқ па соны анықтау керек.

Талапты анықтамаға тіркелген құжаттар көшірмесінің негізінде, аудитор жабдықтаушыға көрсетілген арыздарды дәлелді ма, соны анықтайды. Жабдықтаушы және мердігерлермен есептесу қолма-қолсыз жолмен жүзеге асырылады. Есеп нысаны анықталады.

Ақшасыз есептесудің негізгі формалары: акцепті; аккредитивті; төлем-талап бойынша, чектермен; жоспарлы төлем тәртіпте төлем-талаптарымен; сонымен қатар вексельдермен.

Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есептесуді тексере отырып аудитор жүргізілген операциялардың құжатты негізділігін анықтау керек және олардың толтыру дұрыстығын, барлық ақтайтын құжаттардың бар болуына көңір аудару керек, ал жеке жағдайда - ұйымда қарама қарсы тексеріс жүргізу керек, керек жағдайда банктерден құжаттардың көшірмесін сұрау.

Кредиторлық қарыздың нақтылығын тексеру аудит процедурасының маңыздылығының бірі болып табылады [2].

Жабдықтаушы және мердігерлермен есептесу бойынша операцияларды тексере отырып аудитор бухгалтерлік проводкалардың дұрыс құрылуын тексеру қажет. Өндірістік кәсіпорыннан басқа көптеген ұйымдар коммерциялық қызметпен де айналысады.

Аудитор жабдықтаушы және мердігермен есептесуді тексеріп, оларға тиісті қорытынды жасау керек. Ол негізделген және мынадай құжаттармен дәлелденуі керек; шот-фактуралар, накладнойлар, чектер, төлеу құжаттары, инвентаризациялық басылымдар, ведомостар, сличительные (салыстырмалы) қорытындысында аудитор корреспонденттік шотының дұрыс құрылуын тексеру керек.

Жабдықтаушылармен есеп айырысуларды тексерудің басты міндеттері мыналар:

- төлем тәртібін сақтауды тексеру;
- есептеуде қолданылатын бағаның, тарифтің және басқа құндық көрсеткіштердің негізділігін тексеру;
- кредиторлық берешек сомасының шынайылығын тексеру;
- есептеулерді реттеу мен кредиторлық берешекті азайту жөніндегі ұсыныстарды дайындау [3].

Жабдықтаушылармен есеп айырысу жағдайын бақылауды ұйымдастыру келісім-шарттық және есептік тәртіптің нығаюына, тапсырылған ассортиментте және төлемдік тәртіпті сақтау үшін жауапкершілікті арттыру, сапасы мен өнімді жеткізу жөніндегі міндеттемелерді орындауға, кредиторлық берешекті қысқартуға және соған орай шаруашылық жүргізуші субъектінің қаржылық жағдайын жақсартуға мүмкіндік береді.

Кесте 1

Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысу аудитінің бағдарламасы

Аудит процедуралары	Ақпараткөздері
1. Қорларды алуға арналған құжаттарды рәсімдеудің дұрыстығы мен бар екендігін тексеру	Шарттар, шот-фактуралар, төлем тапсырмалары, кірістік құжаттар мен т.с.с.
2. Қорлардың саны мен сапасы жөніндегі тілекталаптарды рәсімдеудің дұрыстығын, негізділігін және уақытылығын тексеру	Тиісті құжаттарды (коммерциялық акт, темір жол станциясы түбіртектері, салыстыру тізімдемесі және т.б.) жабдықтаушыға, темір жолға немесе кеме шаруашылығына талап-қуанымдар, Бас кітап және т.б.
3. Алынған құндылықтарды кіріске алудың немесе орындалған жұмыс пен көрсетілген қызмет есебінің толықтығы мен уақытылығын тексеру	Қабылдау актілері, жүк құжаттар, шот-фактуралар, кірістік ордерлер, койма есебі карточкалары, материалдар есебі тізімдемесі, Бас кітапты, баланс және т.б.
4. Жабдықтаушылар мен мердігерлерге берешектің анық сенімділігін, шынайылығын және заңдылығын тексеру	Шарттар (сатып алу, опциондық, фьючерлік мәмілелер, ынтымақтастық, траст және т.б.) жобалық-сметалық құжаттама, орындалған жұмыс актілері, шот-фактуралар, төлем тапсырмалары, Бас кітап, баланс және т.б.
5. Вексельдерді пайдаланып, жабдықтаушылармен ҚҚС алып тастап, жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысудың дұрыстығын тексеру	Вексель, кірістік төлем құжаттары, салықтық шот-фактуралар, ҚҚС-ғасалық жөніндегі декларация, Бас кітап және т.б.
6. Шот корреспонденцияларын құрудың дұрыстығын тексеру, аналитикалық есеп мәліметтерінің синтетикалық есеп мәліметтеріне сәйкестігі	Шот-фактуралар, төлем тапсырмалары, Бас кітап, баланс, әдістемелік ұсынымдар

Аудитор жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысуды тексеру бағдарламасын жасағанда, ішкі бақылау мен есеп жағдайын анықтайтын ішкі аудит жұмысына да жүргізілген жұмысқа қаншалықты сүйенетіндігін айқындауы тиіс.

Жабдықтаушылармен мердігерлермен есеп айырысуларды тексеру бағдарламасын құрастыра отырып, аудитор өзінің күш-жігерін бухгалтериямен бақылауға алынбаған немесе аз бақылаған учаскелерді тексеруге жібереді.

Бағдарламаны жасай отырып, аудитор тексерудің қандай тәсілдерін пайдаланатынын анықтайды. Жабдықтаушылар мен мердігерлермен есеп айырысуларды тексеру үшін қайта санауды, салыстыруды, қадағалауды, сканерлеуді, құжаттық тексеруді, растауды пайдалануға болады.

Жабдықтаушылармен мердігерлермен есеп айырысудың, сатып алу жөніндегі операциялардың аудит бағдарламасы аудиторлық дәлелдемелерді жинауға арналған аудиторлық рәсімдер мазмұнының егжей-тегжейлі тізбесін білдіреді [4].

Аудит бағдарламасын дайындау процесінде аудитор өзі алған ажырамас тәуекелдің және бақылау құралдарының тәуекелінің бағаларын, сондай-ақ мәні бойынша тексеру рәсімдері кезінде қамтамасыз етілуге тиіс талап етілетін сенімділік деңгейін, бақылау құралдары тестілерінің және мәні бойынша тексеру рәсімдерінің уақытша шеңберін, аудиттелетін

тұлғадан алу болжанатын кез келген көмекті үйлестіруді, сондай-ақ басқа аудиторларды немесе сарапшыларды тартуды назарға алуға міндетті.

Төменде "Вектор" ЖШҚ талданатын кәсіпорнында жабдықтаушылармен мердігерлермен есеп айырысуға аудиторлық тексеру жүргізудің жоспары мен бағдарламасы келтірілген.

Кесте 2

Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысу аудитінің жоспары

Тексеру жүргізілетін кәсіпорын	«Вектор» ЖШҚ
Аудиторлық тексерудің жүргізілу уақыты	01.10.19-31.10.19

№	Жоспарланған жұмыстардың түрлері	Жүргізілу уақыты
1	2	3
1	Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысудың дұрыстығының аудиті	01.10.19-03.10.19
2	Жабдықтаушылармен және мердігерлердің қарызын талдау	03.10.19-7.10.19
3	Жабдықтаушылар мен мердігерлер бойынша қорытынды есеп беру	07.10.19-12.10.19
4	Жабдықтаушылармен мердігерлермен есеп айырысудың талдамалық есебі деректерінің жиынтық есеп деректеріне сәйкестігін тексеру	13.10.19-27.10.19

Кесте 3

Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысу аудитінің бағдарламасы

Тексеру жүргізілетін кәсіпорын	«Вектор» ЖШҚ
Аудиторлық тексерудің жүргізілу уақыты	01.10.19-31.10.19

№	Аудиторлық қызметтердің тізімі	Ақпарат көздері	Аудиттің әдістері
1.	Жабдықтаушылармен келісімшартты құқықтық бағалау	Келісімшарттар	Тексеріс, анықтық.
1.1	Жабдықтаушылармен келісімшартты сараптау		
1.2	Міндеттердің толық және уақытылы орындалуы		
2	Жабдықтаушылармен есеп айырысу аудиті	Шот-фактура, төлемнің квитанциялары	Тексеріс, қайта есептеу, таңдаулы тексеріс, салыстыру.
2.1	Тауарларды сатып алу фактілерінің дұрыстығын тексеру		
2.2	Сатып алу фактілерінің тіркеу операциясын тексеру		
2.3	Есептілік регистріндегі құжаттың тіркелуінің анықтығы мен толықтығының тексерісі		
3.	Жабдықтаушылардың берешегінің жағдайының аудиті	«Жабдықтаушылар мен мердігерлермен» есеп айырысуының аналитикалық мәліметі	Сканерлеу.
3.1	Кредиторлық берешектің шынайылығын тексеру		
3.2	Кредиторлық берешектің есептен шығарылуының шынайылығын тексеру		

Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысудың жай-күйін тексеруді есептеулерді түгендеу материалдарын талдаудан бастау ұсынылады [5].

Есептеулерді түгендеу тиісті құжаттар бойынша қалдықтарды анықтау және шоттардағы сомалардың негізділігін мұқият тексеру болып табылады. Кәсіпорындардың өздері көп жағдайда сапасы төмен есеп айырысуларды түгендеуді жүргізетінін (не мүлдем өткізбейтіндігін) ескере отырып, аудитор дебиторлар мен кредиторлардың шоттары бойынша берешектің туындау мерзімдерін, оның нақтылығын және талап қою мерзімінің өтуіне кінәлі тұлғаларды белгілеуге тиіс.

Есептеулерді салыстыру актісі үшін арнайы бланк жоқ, сондықтан оны еркін нысанда құрайды. Акт әрбір дебитор мен кредитор бойынша 2 данада жасалады:

-бірінші данасы бухгалтерияда қалады;

-екінші дана салыстырып тексеру жүргізілген ұйымға жіберіледі.

Актіні ұйымның мұрағатында 5 жыл сақтайды.

Қажет болған жағдайда салыстыру актілерін жасай отырып, дебиторлармен және кредиторлармен есеп айырысуларды салыстыруды жүргізу қажет. Осы жұмыс үшін тартуға

болады және қызметкерлердің тексерілетін кәсіпорындар.Бақылау және арифметикалық бақылау жолымен өнімді (жұмыстарды, қызмет көрсетулерді) өткізу кезінде баға белгілеудің дұрыстығы, пайдаланылатын үстеме бағалар белгіленеді; айырбас мәмілелері, өзара есеп айырысулар, вексельдерді пайдалану кезінде сатып алушылармен өзіндік құнынан төмен баға бойынша есеп айырысу жағдайларының болмауы.

Қолданыстағы заңнамада тауарларды (жұмыстарды, қызметтерді) нақты алған сәттен бастап үш айға тең шарттар бойынша есеп айырысулар бойынша міндеттемелерді орындаудың шекті мерзімі көзделген. Кредитордың аталған міндеттемелері бойынша талап етпеген берешек сомасы борышқор кәсіпорын тауарларды (жұмыстарды, қызметтерді) іс жүзінде алған күннен бастап төрт ай өткеннен кейін кредитордың кәсіпорын шығынына үмітсіз дебиторлық берешек ретінде есептен шығаруға жатады (алайда бұл берешектің сомасы салық салынатын пайданы кемітпейді).

Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысу бойынша операцияларды төлеуді тексеру көптеген ерекшеліктерге ие, ол төлеу формасына, келісімнің шарттарына, жабдықтаушыларға байланысты тәуелді болады. «Жабдықтаушылармен және мердігерлермен есеп айырысу» шоты тексеріледі. Тексеруден шот-фактуралар, келісім-шарттар, төлем талап-тапсырмалары, келіп түскен жүктерді есепке алу журналы, кіріс құжаттары - накладнойлар, кіріс ордерлері, материалдарды, тауарларды қабылдау актілері өтеді. Кіріс құжаттардың тексерілуі жабдықтаушылардың шоттарын нақты қабылдау және төлеудің дұрыстылығын орнату үшін, нақты төлем талаптары, шот-фактуралар бойынша және олардың белгілері тексеріледі. Төленбеген тауарлардың қалдықтарын келесі есепті кезеңге дұрыс ауыстыруды тексеру керек [6].

Тексеру барысында келесі жағдайларға көңіл бөлуі қажет:

-өнімдерді (қызметтерді, жұмыстарды) жабдықтау бойынша келісім-шарттар бар болуына және олардың рәсімдеу дұрыстығына;

-кредиторлық және дебиторлық қарыздардың бар болу жағдайында олардың туындау себебін және мерзімін анықтау;

-талап ету мерзімін өтіп кеткен қарыздардың бар болуы,және оларды қайтару бойынша шаралардың қолданылуына.

Соның ішінде, тауарларды жабдықтау (жұмысты орындау және қызметті көрсету) келісім-шарттарын жүзеге асыру барысында тәртіптің маңызды негіздеріне келісім-шарттың формасын орындау, келісім-шарттың мерзімінен тыс сәйкес келісім-шарттардың тараптарына өз міндеттерін толық және уақытылы орындауы жатады. Тауарларды жабдықтауды (жұмысты орындау және қызметті көрсету) қарастыратын келісім-шарттардың міндетті шарты болып келісім-шарт бойынша жабдыкталған тауарлар (көрсетілген қызметтер, орындалған жұмыстар) үшін есептесу бойынша міндеттемелерді орындау мерзімін анықтау табылады.

Аталған келісім-шарттарынан туындаған міндеттемелер бойынша кредиторлармен талап етілмеген қарыздар сомасы қарыз алушы кәсіпорын тауарларды нақты қабылдау күнінен бастап төрт ай өткеннен кейін кредитор-кәсіпорынның шығынына күмәнді дебиторлық қарыз ретінде есептен шығарылады.

Жабдықтаушылар алдындағы борыштар есебін жүргізетін шоттарда бухгалтерлік есеп регистрлерінде жабдықтаушылардың құжаттарын тіркеу кезінде жіберілген қателер нәтижесінде туындаған шынайы емес міндеттемелердің болуы мүмкін. Оны аудитор бірнеше шоттарды жинап, олардың 6 журнал-ордер, машинограммалармен салыстыру арқылы анықтай алады [7].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Лещенко И. Б. Халықаралық практикадағы аудиттің қазіргі түрлері. Экономика, басқару, қаржы: халықаралық материалдар. шет тілдері. ғыл. конф. (Пермь қ., маусым 2011 ж.). / Жалпы ред. Г. Д. Ахметова. — Пермь: Меркурий, 2011. — С. 79-81.

2. <https://studfile.net/preview/5279669/page:5/>

3. "Аудитті жоспарлау" аудиторлық қызмет ережесі (стандарты) // бухгалтердің досьесі . 1998.- №1.- С. 105-111.

4. Аудиторлық қызметтің "аудиторлық дәлелдемелер" ережесі (стандарты) // бухгалтердің досьесі. 1998. - № 1. - С. 114-121.

5. Аудиторлық қызмет ережесі (стандарты)" аудит барысында бухгалтерлік есеп және ішкі бақылау жүйелерін зерделеу және бағалау " // бухгалтердің досьесі. 1998. - № 2. - С. 91-100.

6. Аудиторлық қызмет ережесі (стандарты) "аудиторлық таңдау" //есепшінің үстел кітабы: СН. нормат. актілер. ВЗ-х т. т. 3. М., 1997. - Б. 1434.

7. Аудиторлық қызмет ережесі (стандарты)" аудит жүргізу нәтижелері бойынша экономикалық субъектінің басшылығына аудитордың жазбаша ақпараты " // бухгалтердің досьесі. 1998. - №2. - С. 101-107.

8. Аудиторлық қызметтің "Талдамалық рәсімдер" ережесі (стандарты) // бухгалтердің досьесі. 1998. - № 9 (мамыр). - С. 86-91.

Адылкан К.Е., Карагандинский государственный университет имени академика Е.А.Букетова, юридический факультет, гр.Ю-26, студентка
(*Научные руководители - магистр правоведения Калгужина А.М., к.ю.н., ассоциированный профессор Аманжолова Б.А.*)

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРОЯВЛЕНИЯ РЕЛИГИОЗНОГО ЭКСТРЕМИЗМА СРЕДИ МОЛОДЕЖИ В КАЗАХСТАНЕ

Для современного Казахстана особую актуальность приобрели вопросы противодействия религиозному экстремизму среди молодежи. Сложность оценки состояния рассматриваемого среза преступности обусловлена несколькими обстоятельствами: отсутствием точного определения понятийных границ, высоким уровнем латентности экстремистской преступности, виктимологической пораженностью именно молодого населения страны, возможными и реальными социальными последствиями. Главными чертами современного молодежного экстремизма являются: быстро развивающаяся организованность, тесная взаимосвязь идей и целей, сплоченность группировок, формирование в них идеологических уставов, разнообразие методов достижения поставленных целей, использование новейших информационных технологий, социальных сетей, усиление мер конспирации.

Систему законодательных актов, определяющих правовые и организационные основы противодействия экстремистской деятельности, образуют Конституция Республики Казахстан 1995 года, Законы Республики Казахстан «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 года, «О средствах массовой информации» от 23 июля 1999 года «О противодействии экстремизму» от 18 февраля 2005 года, «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 6 января 2012 года, Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018-2022 годы.

Как правильно отмечают А.А. Биебаева, Ф.С. Жаксыбекова, нормативное определение экстремизма представляет собой достаточно сложную юридическую конструкцию, отражающую сложность и многоаспектность данного явления. Поэтому казахстанский законодатель определяет экстремизм как деятельность, преследующую определенные деструктивные цели [1].

Важное место в системе правовых средств предупреждения и пресечения экстремизма и терроризма как преступлений, угрожающих национальной безопасности суверенного государства, отводится Уголовному кодексу Республики Казахстан.

Первый Уголовный кодекс суверенного Казахстана был принят 16 июля 1997 года, вступил в действие с 1 января 1998 года. Принятие принципиально нового уголовного закона было востребовано жизнью, осознанием необходимости коренного изменения правовой доктрины в условиях формирования новых общественных отношений, основанных на началах рыночной экономики и демократии.

Учитывая повышенную общественную опасность экстремистских преступлений, Законом Республики Казахстан от 8 июля 2005 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения национальной безопасности» примечание к ст.41 УК было дополнено пунктом 2, в котором перечислялись «преступления, содержащие признаки экстремизма». В первоначальном списке к данной группе были отнесены преступления, предусмотренные ст.ст. 164, 168-171, 233-3, 236, ч.ч. 2 и 3 ст.337, ст.337-1 УК.

Законом Республики Казахстан от 29 ноября 2011 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия организованной преступности, террористической и экстремистской деятельности» перечень преступлений, содержащих признаки экстремизма, был дополнен деяниями, предусмотренными ст.ст. 233-1, 233-4 УК. Были предусмотрены новые